

GEMİKAYA ÇEVRESİNDEN BULUNMUŞ TUNÇ ÇAĞI
SERAMİKLERİNİN MORFOLOJİK VE TİPOLOJİK
DEĞERLENDİRMESİ
MORPHOLOGICAL AND TYPOLOGICAL INVESTIGATION OF THE
BRONZE AGE POTTERY FOUND AROUND GAMIGAYA

TOĞRUL HALİLOV

Doç.Dr., Azerbaycan Bilimler Akademisi, Nahçıvan Bölümü.

Assoc. Prof. Dr., National Academy of Sciences of the Republic of Azerbaijan, Department of Nakhchivan

x.toqrul@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3703-8315

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-60, Eylül- September 2017 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 04.04.2016
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 09.07.2017
Sayfa-*Pages* : 363-376
DOI- : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat1587>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by iThenticate.

GEMİKAYA ÇEVRESİNDEN BULUNMUŞ TUNÇ ÇAĞI
SERAMİKLERİNİN MORFOLOJİK VE TİPOLOJİK
DEĞERLENDİRMESİ*
MORPHOLOGICAL AND TYPOLOGICAL INVESTIGATION OF THE
BRONZE AGE POTTERY FOUND AROUND GAMIGAYA

TOĞRUL HALİLOV

Öz

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde Gemikaya çevresi'nde Tunç Çağı'na ait çok sayıda arkeolojik merkez bulunur. Bu merkezler höyükler ve nekropollerden oluşmaktadır. Gemikaya çevresindeki arkeolojik yerleşimlerden bir grubu (Demirçiler, Gemikaya) ilk kez 1968-yılında bulunmuştur. 2005 yılında V. Bahşeliyev'in başkanlığında yaptığımız arkeolojik araştırmalar sırasında Gemikaya çevresinde pek çok yeni arkeolojik yerleşimler tespit edilmiştir. Bunlar arasında Demyeler, İlikliqaya (Tivi Köyü), Kumluk (Bist Köyü) yerleşim yeri ve nekropolları örnek gösterilebilir. Gemikaya çevresinde sonraki dönemlerde de yapılan çalışmalar sırasında tarafımızca Zey deresi, Haçakaya yerleşim yeri ve nekropolu gibi merkezler ilk kez bulunmuştur. Bu merkezlerden tespit edilen seramikler arasında farklı şekillerde yapılmış kil kapların bölümlerinden oluşan Ort, Son Tunç, Erken Demir Çağı'na ait seramik örnekleri çoktur. Seramiklerin bir grubu günlük, bir kısmı tarımda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Gemikaya çevresinden bulunmuş seramikler, çanak, çömmek, çaydanlık vb. formdadır. Kapların hepsi ince kum karışımı olan kilden yapılmış ve kaliteli pişirilmiştir. Kilin bünyesine göre gri ve pembe renklidir. Gerek gri, gerekse pembe hamurlu kaplar arasında benzer ve farklı özellikler bulunmaktadır. Onların bir grubu

Abstract

There are a lot of archaeological centers belonging to the Bronze Age around Gamigaya in Nakhchivan Autonomous Republic. These centers consist of residential areas and tombs. For the first time a group of the archaeological places around Gamigaya have been found in 1968 (Damirchilar, Gamigaya). Lots of archaeological places have been identified as a part of archaeological researches conducted under the leadership of V. Bakhshaliyev in Gamigaya, in 2005. Settlements like Damyalar, Ilikligaya (Tivi village), sandy place (Bist village) and necropolises can be shown as examples to them. During the excavations done in the following periods the valley of Zay, Hachagaya settlement and necropolis have been found for the first time. Among the findings there are lots of ceramic samples belonging to the Middle Bronze Age, Late Bronze Age, Early Iron Age. Some of these ceramics had been used in daily-life, the other group in farming. The ceramics found in Gamigaya are in the shape of bowl, pot, teapot and so on. All of them have been made of fine sand and clay and well furnace. The clay is either grey or pink according to its content. There are similarities and differences among both grey and pink-coloured brown wares. Some of them are one-coloured and the

* Bu çalışma Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı himayesindeki Bilimin Gelişmesi fonunun mali yardımı ile gerçekleştirilmiştir – Grant № EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/47/5

tek renkli bazıları ise boyalıdır. Boyasız ve boyalı kapların süslenmesinde düz, yatay çizgiler, üçgen, daire vb. biçimli geometrik desenler kullanılmıştır. Boyasız kapların süslenmesinde çizme, basma, kesme yöntemleri kullanılmıştır. Boyalı kapların üzeri fırçalanma yöntemiyle süslüdür. Desenler (ornamentler) basit ve belirli konuludur. Kapların yüzeyindeki desenler tesadüfi değildir. Onlar seramikçilerin beceri ve yanı sıra insanların dini-ideolojik görüşleri ile ilgili belli kompozisyonu göstermektedir. Bezemede hem yerli, hem de Ortadoğu kültürü ile ilgili özellikler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gilangay Nehri, Nahçıvan, Arkeolojik yerleşimler, Gemikaya

others are painted. On dyed and undyed potteries straight and wavy lines, triangles, circles and other geometric patterns have been used. Decoration techniques like scratching, stamping, cutting have been used on undyed potteries. The dyed wares are decorated through brushing method. The ornaments are of simple and definite character. The figures of the pottery are not random. They show the talent and religious-ideological views of the potters. There exist characteristic features relating to both local and Near Eastern culture.

Key Words: Gilanchay river, Nakhchivan, archaeological monuments, Gamigaya

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde Gemikaya çevresi'nde Tunç Çağı'na ait çok sayıda arkeolojik merkez bulunur. Gemikaya çevresindeki arkeolojik yerleşimlerden bir grubu (Demirçiler, Gemikaya) ilk kez 1960-1970'li yıllarda bulunmuştur. 2005 yılında V. Bahşeliyev'in başkanlığında yaptığımız arkeolojik araştırmalar sırasında Demyeler, İlikliqaya (Tivi Köyü), Kumluk (Bist Köyü) yerleşim yeri ve nekropolları gibi pek çok yeni arkeolojik yerleşimler tespit edilmiştir.

Demyeler Höyüğü zengin bitki örtüsüne sahip otlaklarla kuşatılmıştır. Alanı 4 hektardan fazladır. Yerleşim yeri yol ile iki bölüme ayrılır. Yerleşim yerindeki yapı kalıntılarının çoğu günümüzde dağılmıştır. Bu yapı kalıntılarının yerinde taş yığınları ve üzeri otlar kaplanmış dikdörtgen biçimli oyuklar kalmıştır. Buradaki kül ile karışık toprak katmanı güçlü doğal aşınmaya maruz kalmıştır. Bu nedenle kültürel tabakanın günümüze çok az bir kısmı (0,5 cm kalınlığında) gelebilmiştir. Kil kapların doğal aşınma sonucu kırılmıştır. Elde edilen seramikler gri ve pembe renkli basit Son Tunç Çağı özelliği gösterir. Demyeler Nekropolü ise Tivi köyüne giden eski otoban üzerinde bir tepe üzerindedir. Nekropol doğudan derin bir dere, kuzeyden ve batıdan ise yukarıda bahsi geçen aynı adlı höyükle çevrelenmiştir. Nekropolde yapılan araştırma sırasında "taş kutu" tipli mezarlar tespit edilmiştir. Günümüzde mezarların çoğu çeşitli nedenlerle tahrip olmuştur. Mezarların çoğunun üst taşları düşmüş, yan taşları kırılmıştır. Bu mezarların (uzunluk 120-160 cm, genişlik 60-70 cm, derinlik 70 cm) dördünde V. Bahşeliyev'in yaptığı araştırmalar sırasında çok sayıda arkeolojik malzeme bulunmuştur. Bu arkeolojik malzemenin bir grubunu seramikler oluşturmaktadır. (Bahşeliyev, 2006: 84-93).

Kumluk Höyüğü, Gemikaya'dan batıda, Nasirvaz Çayı'nın sağ güneyinde yer alır. Alanı 3 hektardan fazladır. Höyükte yapılan araştırma sırasında tespit edilen yapı kalıntılarının çoğu dağılmış, onların yerinde taş yığınları ve üzerini otlar kaplayan oyuklar kalmıştır. Yapı kalıntıları düz alan ile yamaçta yer alır. Höyük yapıları taş ve kerpiçten dörtgen biçimde yapılmıştır. Demyeler Höyüğü gibi bu yerleşimdeki kültürel tabaka güçlü doğal aşınmaya maruz kaldığından orada çok az (0,8 cm kalınlığında) kültürel tabaka saklanmıştır. Doğal aşınma sonucu kırılan kil kaplar, Son Tunç Çağı'na ait gri ve pembe

renkli seramiklerdir. Kumluk Höyüğü'nden doğuda aynı adlı nekropol yer alır. Nekropoldeki mezarlar “taş kutu” tiplidir. Mezarlar yanlardan iki, baş taraftan ise bir büyük sal taşla kurulmuştur. Bist Köyü'ne su çekilirken nekropoldeki mezarların çoğu dağıldığından mezarların üst ve yan taşları düşmüş, arkeolojik malzemeler ortaya çıkarak dağılmıştır. Yerli halkın verdiği bilgiye göre nekropoldeki dağılmış mezarların bir grubunun arkeolojik malzemeleri onlar tarafından toplanılsa da, çok miktarda maddi kültür örnekleri yok olmuştur. Kumluk Höyüğü gibi bu nekropolden de çok sayıda Son Tunç Çağı'na ait seramikler bulunmuştur. Pembe renkli seramikler gri renklerle göre daha çoktur.

Haçakaya Höyüğü'nün alanı 4 hektardan fazladır. Kuzeyden ve güneyden kayalıklarla, doğu ve batıdan ise tepelerle kuşatılmıştır. Höyüğün yakınlarında doğal bir su kaynağının (çeşme) olması yerleşmenin temel nedenlerinden birini oluşturur. Höyükte yapılan araştırma sırasında yerleşim yerinin konumu ve oradaki yapı kalıntıları tespit edilmiş, çeşitli formlarda seramik eşyalar bulunmuştur. Buradaki yapı kalıntılarının çoğu dağılmış, onların yerinde taş yığınları ve üzerini otlar kaplayan oyuklar kalmıştır. Yapı kalıntılarının bir grubu tepenin üzerindeki küçük düzlük arazide, bir grubu ise derenin kenarında bulunmaktadır. Höyük stratejik bakımdan önemli bir konumda yer aldığı görülmektedir. Buradan Gilançay Nehri'nin büyük bir kısmını kontrol etme imkanı vardır. Haçakaya Nekropolü ise aynı isimli eski höyüğün yakınındadır. Güneyden höyükle, kuzeyden ve doğudan dere ile kuşatılmıştır. Nekropol kumluk arazide bulunduğundan doğal aşınmaya daha fazla maruz kalmıştır. Buradaki mezarlar daha fazla doğal aşınma sonucu dağıldığından onların yapısı hakkında bir fikir söylemek biraz zordur. Fakat nispeten iyi saklanmış mezarlara göre bu nekropoldeki mezarların “taş kutu” ve “toprak” tipli yapılması olasıdır. Höyükten ve nekropolden toplanan gri ve pembe renkli seramikler, Orta ve Son Tunç Çağı'na aittirler. Seramiklerin bir grubu boyasız, basit, diğer bir grubu ise boya bezemelidir. Pembe renkli seramiklerin çoğu boya bezemelidir.

İliklikaya Höyüğü'nün bulunduğu yer halk arasında "Banövşe kumluğu" adı ile tanınmaktadır. Alanı 2,5 hektardan fazladır. Höyükte yapılan araştırma sırasında diğer yerleşimler gibi bu yerleşimde de çok az (50-100 cm kalınlığında) kültürel tabaka mevcuttur. Kültürel tabakanın büyük bölümü doğal aşınma sonucunda dağılmıştır. Yerleşimde bulunmuş yapı kalıntıları iyi korunmamıştır. Dağılmış yapı kalıntılarının yerinde taş yığınları, toprakla karışık tepelikler ve dikdörtgen biçimli oyuklar kalmıştır. Aynı isimli nekropol, höyüğün batısında bulunmaktadır. Nekropol kumluk alanda, yamaçta olduğundan daha fazla doğal aşınmaya uğramıştır. Bu yüzden arkeolojik araştırmalar sırasında nekropoldeki mezarların kuruluşunu belirlemek zordur. Höyükte ve nekropolden tarafımızdan yapılan yüzey araştırması sırasında çeşitli gri ve pembe renkli seramikler bulunmuştur (Halilov, 2008: 94-98).

Zey Deresi Höyüğü'nün alanı 2 hektara yakındır. Höyüğün büyük bir kısmı sel sularının ve Gilançayın etkisiyle dağılmıştır. Bu nedenle yerleşimde bulunmuş yapı-mimari kalıntıları dağılmıştır. Aynı isimli nekropol, höyüğün güneyinde yer alır. Aynı isimli nekropol, höyüğün güneyinde yer alır. Nekropoldeki mezarlar, yamaçta yapıldığından daha fazla dağılmıştır. Nispeten sağlam kalmış mezarlar, onların taş kutu tipli olduğunu söyleme imkan verir. Höyükten ve nekropolden bulunmuş seramikler gri ve pembe renklidir.

Gemikaya çevresinden bulunmuş Tunç Çağı seramiklerini formu bilinen (şekilli-form) ve formu bilinmeyen (şekilsiz-amorf) gruplara ayırmak olasıdır.

Formu bilinmeyen (şekilsiz-amorf) seramikler, formu bilinen seramiklerle kıyaslandığında daha fazla ve biçim-özellik bakımından farklıdır. Bu seramiklerden bir grubu diğerlerine göre daha ilgi çekicidir. İliklikaya yerleşiminden bulunmuş bu türlü arkeolojik bulgulardan birini gri renkli iri kum karışımı olan kilden yapılmış seramik oluşturuyor. Seramik üzerinde basma teknik yöntemiyle 8 cm.lik büyük dairenin ortasında ek küçük daireler ve büyük daireden aşağıda birbiri içerisinde 4 açılı şekilli desen, üstte ise 3 dikey hat çekilmiştir. Dairenin ortasında küçük bir çıkıntı yapılmıştır. Çıkıntının ortasında küçük bir oyuk görülür (Halilov, 2015: 134). Seramiğin tamamı bulunmuş olsada sağlam kalan bölümündeki desenlerde dairelerin sayısı dokuzdur (tab.I, 1). Sağlam kısımda değerlendirildiğinde kabın üzerindeki büyük dairenin içerisine çekilmiş küçük dairelerin sayısının 9 değil 12 olduğunu ihtimal etmek olasıdır. Düşüncemizi kanıtlamak için küçük daireler arasındaki alanı hesaplandığında, 8 cm çapında olan dairenin 4 cm. sinde 6 küçük daire çekilmiştir. Ona göre de diğer 3 küçük dairenin, büyük dairenin 4 cm. lik kalan bölümüne çekilmiştir. Bu seramik ürününün üzerindeki 4 açılı biçimli desenin, aynı şekilde birbirine uygun çekilmesi de ilgi çekicidir. Buna dayanarak seramiğin üzerindeki geometrik desenin insanların astral inançları ile ilgili belli kompozisyonun yansıtıldığını düşünmek olasıdır. Bu seramik desenleme motifine göre Hanlar, Gence (Quseynova, 1989: 55, 68,) Siyahbulak (İsmayılov, 1981: 45,) Haçbulak nekropollarından (Aslanov, 1975: 85, 93) bulunan bir grup kap ile benzerlik oluştur. Yerleşimden bulunmuş formu olmayan, şekilsiz 2 seramikte ilginç arkeolojik bulgulardandır. Bu seramiklerden her ikisinin üzeri kabartma yöntemiyle bezenmiştir. (tab. I, 9, 11).

2013-2014 yılında Haçakaya Höyüğü ve Nekropolu'nde bulunmuş formu bilinmeyen (şekilsiz) seramiklerden bir grubu basit, bir grubu boya bezemelidir (Halilov, 2015: 135-136). Boya bezemeli kaplar Orta Tunç Çağı'na aittirler. Bu seramikler ince kum katkılı pembe renklidir. Tespit edilen seramikler desenli ve desensiz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Desenli seramikler farklı motiftedirler. Seramiklerin süslenmesinde kırmızı boya üzerine siyah renkle çeşitli geometrik desenler yapılmıştır. En çok kullanılan geometrik desenler düz, dalgalı, açılı biçimlidir. (tab. II, 3, 4). Seramiklerden bir grubu Kültepe-I (Abibullayev, 1982: 85-86), Kültepe-II, Şortepe (Aliyev, 1977: 47, resim 27, 8), Kazançıkale (Bahşeliyev, 2004: resim 13, 5, 12, 16) vb. yerleşimlerin Orta Tunç Çağı seramiklerinin bir grubu gibi kırmızı boya üzerine siyah renkle çift enli çizgilerle, açılı biçimli desenlerle süslenmiştir.

Gemikaya çevresinden bulunan formu (şekli) bilinen seramikleri çanak, çömlek, vazo, çaydanlık tipli kil kaplar oluşturuyor.

Çömlekler biçim ve özelliğine göre iki tipe ayrılırlar. Birinci tip çömlekler dışa dönük ağız kenarlı, kısa boyunlu, şişkin veya yuvarlak gövdeli yapılmıştır. İkinci tip çömlekler dışa katlanmış ağız kenarlı, konik gövdelidir. Çömlekler gibi kaseler ve çanaklar da bir gruba ayrılabilir. Şişkin ve konik gövdeli, ağızları düz, dışa veya içeri çekik biçimde yapılmıştır. Vazolar şişkin gövdeli ve üç ayaklı, kadeh tipli, kablak; konik gövdeli, yassı oturacaklı, ağız kenarı içeri çekik formda yapılmıştır. Çanakların bir kısmı kulplu, bazıları kulpsuzdur. Bunların kulpları yarı dairesel veya kulakçık biçimdedir. Bir grubu yalın,

bazıları bezemelidir. Bezemeli çanaklar birbirleri ile hem benzer, hem de farklı özellikler gösterir. Üzerleri yontma, çizme yöntemle, geometrik desenlerle süslüdür.

Gemikaya çevresinden bulunmuş formu bilinen (şekilli) seramikler biçim ve özelliğine göre birbiri ile benzerlik oluşturmalarına rağmen bazı kil kaplar spesifik özelliğe sahiptirler. Çömleklerin bir grubu kulplu, bazıları da kulpsuzdur. Çoğu basit yapılmış ve bezemesizdir. Bir grubun üzeri çizme ve çentik bezeme ile ve çeşitli geometrik desenlerle süslenmiştir. İliklikaya Nekropolu'nden bulunmuş formu bilinen (şekilli) seramiklerin bir kısmı çömlek tipli, kapların bir kısmı kısa boğazlı, şişkin gövdeli, dış yüzeyi parlak, ağız dışı çekiktir (tab. I, 2, 3). Bazı kaplar diğer kaplarla kıyaslandığında nispeten kalın cidarlı, geniş ağızlıdır. Bu tip kil kapların çiftçilik hayatında kullanıldığını düşünmek olasıdır. İliklikaya Nekropolu'nden bulunmuş seramiklerden bir kısmı ince kum katkılı silindir boğazlı, kabarık gövdeli ve kaliteli bir özellik gösterir. Kabın kalınlığı 1 cm, ağız çapı 17 cm'dir. Bu kabın üzerinde gövdesi boyunca basma teknik yöntemle kayış biçimde üçgen desenler, ve onun üstünde birbirinin içerisinde üç kavis çizgi çekilmiştir (tab. I, 2). Bu kap biçim ve özelliğine göre Nahçıvan'daki Hakkıhlık, Sarıdere gibi yerleşimlerden bulunan seramiklerle benzerlik oluşturur (Bahşeliyev, 2002: şek 19, 8; şekil 7, 13). Nekropoldan bulunan çömleklerden biri düz ağızlı, konik gövdelidir. Kabın ağız çapı 23 cm, kalınlığı 1,5 cm'dir. Ağız biraz dışı doğru yuvarlatılmıştır (tab. I, 5). Bu kap biçim ve özelliğine göre Kolan, Sarıdere Nekropolu'nden bulunan bir grup seramikle benzerlik oluşturur (Bahşeliyev, 2002: resim 21, 4; şekil 13, 8). Gri renkli, vazo tipli seramikler ise üç bacalıdır. Kabın bacaları kısa (5 cm), gövdesi basık ve yuvarlak, dış yüzeyi cilalanmıştır (tab. I, 8). Bu kap özellikleri dolayısıyla Kızılburun (Aliyev, 1977: 74), Nahçıvan (Aliyev, 1975: 9), Mardangöl, Munçuklutepe (Aslanov, İbraqimov, Kaşkay, 2003: tab. XVIII, 6; tab. LXI, 2), Mingeçevir (Aslanov, 1959: tab. XLIII, 6, 9) nekropollerinde tespit edilmiş vazolar ile benzerlik oluşturur. İliklikaya Nekropolu'nden tespit olunan kaselerden biri bezemesine göre Hanlar, Haçbulaq, Daşkesen (Kuseynova, 1989: 40, 57, 88) yerleşimlerinde tespit edilen Son Tunç Çağı seramikler ile benzerlik gösterir. Onun üzeri geometrik desenlerle süslenmiştir. Gri renkli seramiklerden biri küçük çıkıntı biçimde üzerine delik açılmış bir kulp parçasıdır. (tab.I, 10). Son Tunç-Erken Demir dönemine tarihlendirilen bu tip kulplu kaplar Sarıdere, Kolanı (Bahşeliyev, 2002: sek, 9, 5, 6, 7; şekil 23, 13; şekil 24, 6, 7) Mingecevir nekropollerinde görülür. (Aslanov, Vaidov, İone, 1959: tab. XXIV, 5, 6, 7, 8) İliklikaya Höyüğü ve Nekropolu'nden bulunan seramikler içerisindeki çanakların gövdelerinin konik ve şişkin gövdeli, ağızlarının dışı çekik veya düz, boğazlarının kısa veya silindir biçimli olduğu görülür. Seramiklerden bir kısmı boğazına yakın bölümünde basma teknikle bezemelidir. Seramiklerin büyük bir kısmının ağız dışı çekik (tab.I, 4), bir kısmı düz ağızlı (tab.I, 6), diğer bir kısmı ise içeri çekik ağızlıdır. (tab. I, 7) Nahçıvan'da ki Kalacıq, Şahtahtı (Bahşeliyev, 2002: resim 39, 10; şekil 4, 5; şekil 3, 7) vb. Tunç ve Erken Demir Çağı yerleşimlerinden bu tür seramikler çok sayıda bulunmuştur. İliklikaya Höyüğü ve Nekropolu'nden bulunmuş gri ve pembe renkli seramiklerin benzerleri Nahçıvan'ın yanı sıra Son Tunç-Erken Demir Çağı yerleşimlerinden Mingeçevir'de (Aslano, Vaidov, İone, 1959: tab. XLIII, 6; tab. XXXVIII, 14), Genceçay'da (Nerimarov, 1958: 136 -138), Kuruçay ve Göndelençay'da (İsmayılov, 1981: 42-45), Hanlar'da (Quseynova, 1989: 53) benzer seramikler bulunmuştur. Gemikaya çevresinden bulunmuş formu seramiklerden bir grubunun benzerleri Demyeler

yerleşiminde tespit edilen Son Tunç, Erken Demir Çağı'na ait vazo, çanak ve çömleklerde görülür. (tab.III, 1, 2, 6).

Haçakaya Höyüğü ve Nekropolu'nden bulunmuş formu bilinen, şekillendirici ilginç kil kaplardan bir grubu basit, bir grubu boya bezemelidir. Onlar çanak, çömlek, kase, çaydanlık tipli kil kaplardan oluşurlar. Bu türlü boya bezemeli kil kaplardan biri şişkin gövdeli, yassı oturacaklı, geniş ağızlı çömlek tipli kaptır (tab.II, 6). Onun ağzının kenarı dışa yuvarlatılmıştır. Üzeri siyah renkle geometrik desenlerle süslenmiştir. Kabin üst kısmına yukarıdan ve aşağıdan yatay çizgiler, çizgilerin arasındaki bölümde üçgenler çekilmiştir. Kabin gövdesindeki aynı biçimli geometrik desen bir kadar farklı biçimde çekilmiştir. Bu kap ornamentlerine, desenleme motifine göre Şahtahtı (Aqayev, 2002: tab. XIII, 2; tab. XV, 3), II Kültepe (Bahşeliyev, 2004: 114, şekil 24, 1, 3) vb. yerleşimlerde bulunmuş bir grup boyalı kaplarla benzerlik oluşturuyor. Yerleşimden bulunmuş bu tip kaplardan birinin ağzı az açık dışa yuvarlatılmıştır. Onun gövdesi konik biçimlidir. Kabin ağzının çapı 19 cm, kalınlığı 1 cm-dir (tab.II, 7). Kabin ağız kenarında siyah renkle bir-birinin içerisinde olan yarı dairesel desenler, gövde kısmında ise yukarıdan ve aşağıdan enli çizgiler çekilmiştir. Yerleşimde bulunmuş çanak tipli kil kabin gövdesi kabarık, balon biçimli, boğazı silindir, ağzı dışa yuvarlatılmış biçimdedir (tab.II, 8). Bu kap desenleme motifine göre bir kadar önceki kapla bazı benzerlik teşkil etmesine rağmen farklı özellikleri de bulunuyor. Kabin ağzının kenar bölümünde siyah renkle birbiri içerisinde yarı dairesel, aşağı bölümünde enli çizgiler çekilmiştir. Bu kaplardan her ikisi ornamentlerine, desenleme motifine göre Yayı, Çalxanqala (Bahşeliyev, 2004:106) yapılarından bulunmuş bir grup kaplarla benzerlik oluşturuyor. Haçakaya Höyüğü'nden bulunmuş çömlek tipli kaplardan birinin ağzının çapı 18 cm, kalınlığı 0,5 cm- dir. Onun üzerinde kabin ağzının kenarında kırmızı renkle enli, kaba hat çekilmiştir (tab. III, 3, 5). Onlardan bir grubunun ağzı birazcık içeri, bazıları ise dışa yuvarlatılmış biçimdedir.

Haçakaya Höyüğü ve Nekropolu'nden tespit edilen boyasız seramikler gri ve pembe renkli ve bezemesizdir. (tab.II, 1, 2). Bir grubu kalın cidarlı (1,5 cm) ve geniş ağızlıdır (ağız çapı 30-30,5 cm). Çoğunlukla kısa boğazlı, şişkin gövdeli, dışa çekik ağızlıdır. İnce cidarlı, dar boğazlı seramiklerden farklı olarak kalın cidarlı seramikler günlük kullanım amaçlı olduğunu düşünmek olasıdır. Kapların bazılarının ağzı dışa, bir grubu içeri çekiktir. (tab.II, 9, 10). Nekropolden tespit edilen geniş ağızlı, kabarık gövdeli, yassı oturacaklı çömleklerden birinin ağız kenarı, Merdangöl (Aslanov, İbrahimov, Kaşay, 2003: tab. XXV, 16, 17), Boyehmed-I (Novruzlu, Bahşeliyev, 1993: 32), Demyeler (Bahşeliyev, 2006: 84-93; Halilov, 2006: 103-108), Mingçeşvir (Aslanov, Vaidov, İone, 1959: tab. XVIII, 14, 15; tab. XLIII, 8), Genceçay (Nerimanov, 1958: 136), Qarqarçay, Terterçay (Aliyev, 1977: 160-163) gibi arkeoloji yerleşimlerden tespit edilen çömleklerde görülen çizme teknik yöntemle bezemelidir. (tab.II, 10). Haçakaya Höyüğü ve nekropolundan elde edilen seramiklerden anlaşıldığı üzere seramiklerin hazırlanmasında teknoloji, form ve diğer özellikleriyle benzerlik gösterir.

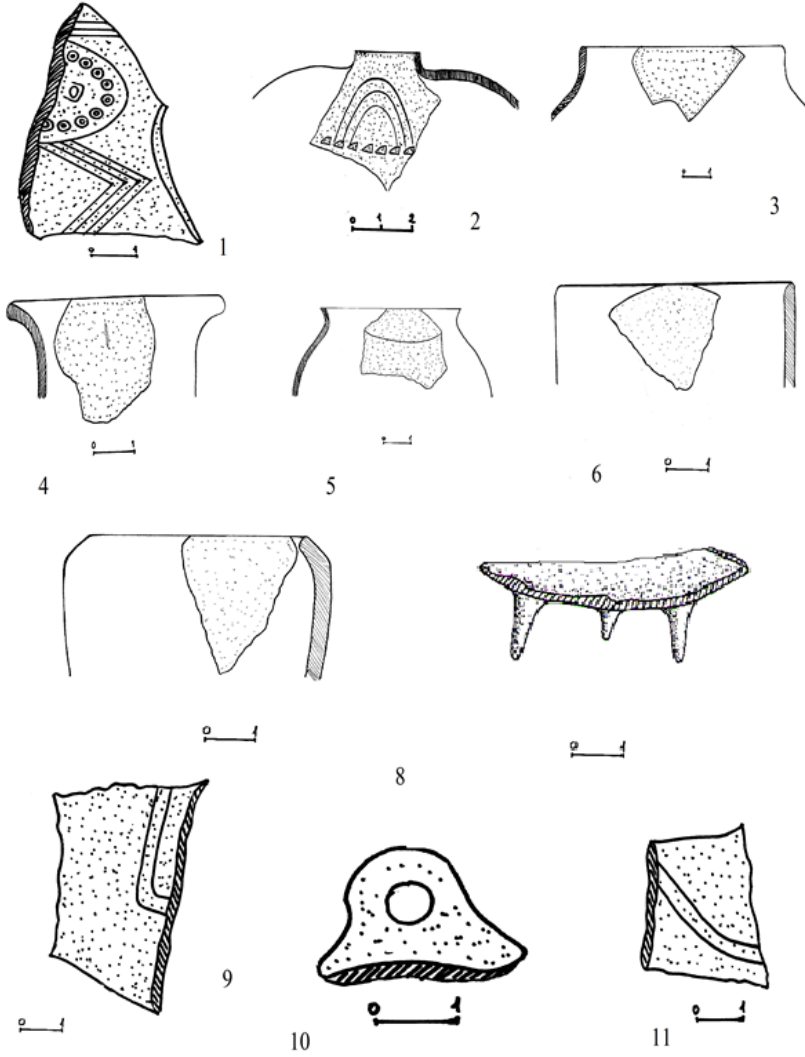
Gemikaya çevresinden bulunmuş seramiklerin morfolojik ve tipolojik yönde araştırılması sonucu şunları söyleyebiliriz. Seramikler ince ve yada iri kum katkılı, iyi fırınlanmıştır. Yapıldığı kilin rengine göre gri ve pembe renklidir. Gri, ve pembe renkli seramikler arasında benzer ve farklı özellikler görülür. Seramiklerin bir kısmı basit, bir kısmı ise boyalıdır. Boyalı ve boyasız seramiklerin süslenmesinde, üretim aşamasında özel

bir form verilmiştir. Kapların süslenmesinde çizme, çertme, tıklama gibi tekniklerde ve çeşitli geometrik desenler kullanılmıştır. Desenler basit ve karmaşık yapılmak üzere iki ana gruba ayrılır. Basit geometrik desenler içerisinde dalgalı, düz ve kırık çizgiler daha çok yaygındır. Birleşik geometrik desenler daire, romb (eşkenar dörtgen), dörtgen ve üçgenlerin kombinasyonundan oluşan geometrik desenler kullanılmıştır. Seramiklerin üzerindeki desenlerin çeşitliliği seramik ustalarının bu alandaki yeteneği ile paralellik gösterir. Bu geometrik desenler eski toplulukların yaşam tarzı, dini-ideolojik görüşlerini yansıtmaktadır. Bezemelerde hem yerel, hem de Güney Kafkasya'nın, Ortadoğu'nun, Urumiye Havzası ve Doğu Anadolu'nun aynı çağa ait bir grup seramikleri ile benzerlik olmasının nedeni karşılıklı ekonomi-kültürel ilişkilerdir (Koşay, 1943:165-169; Koşay-Turfan, 1959: 359, 395-396; Burney-Lang, 1971: 57; Pehlivan, 1990: 168-176; Çiğdem, 2000: 201-202; Sagona-Sagona, 2003:101-109; Öztürk, 2004: 81-93; Ünsal, 2006: 127-142; Sevin, Özfirat, Kavaklı, 2008: 852; Ceylan, 2008: 82; Topaloğlu, 2008:355-363; Ünsal, 2008: 400; Işıklı, 2011: 67-78; Topaloğlu, 2016: 1202; Halilov, 2017:22-33).

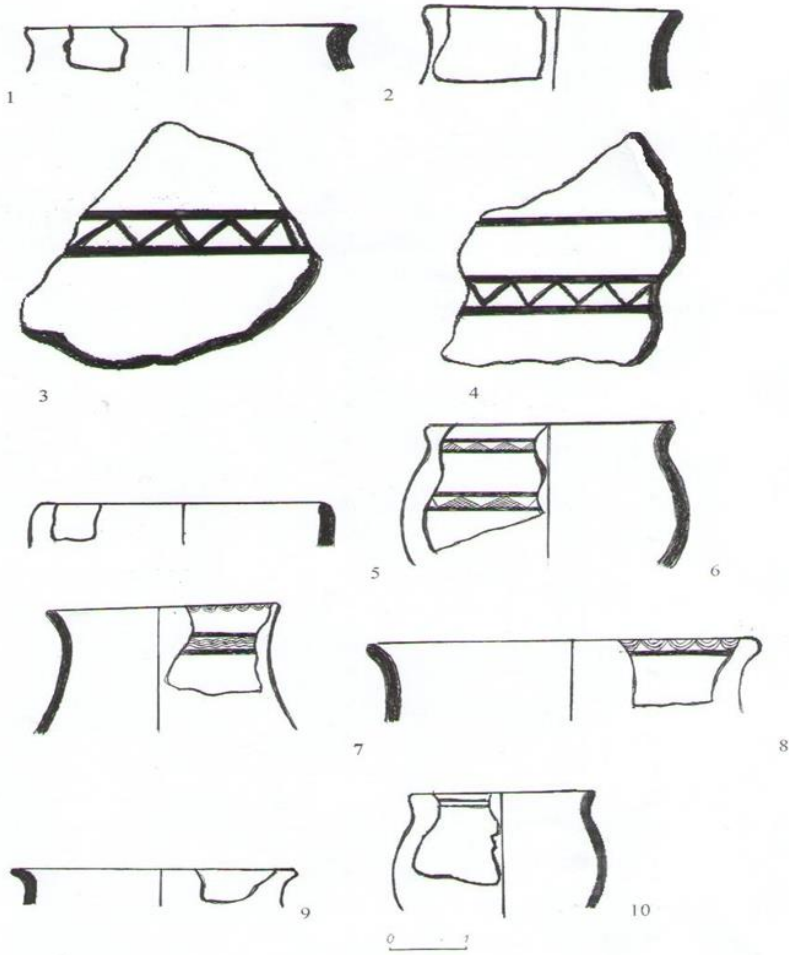
Kaynaklar

- Aslanov, Q.M. (1975). “Daşkesen rayonunun Haçbulaq kendindeki bir qrup daş qutu qebirler haqqında”. *Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Heberləri*. Tarih. Felsefe. Hüquq Seriyası-1. Bakü. 81-94.
- Bahşeliyev, V.B. (2002). *Nahçıvanın Erken Demir Dövrü Medeniyyəti*. Bakü: Elm. 128
- Bahşeliyev, V. B. (2004). *Nahçıvan'ın Qadim Tayfalarının Manevi Medeniyyəti*. Bakü: Elim. 320.
- Bahşeliyev, V.B. (2006). Demyeler Nekropolü Erken Demir Çağının Yeni Abidesidir”. *AMEA Nahçıvan Bölümesinin Haberləri*-4. 84-93.
- Bahşeliyev, V.B.-Eliyev V.H. (1985). “Şahtahtı Nekropolünün Yeni Tapıntıları” *Azərbaycan SSR Elmələr Akademiyasının Heberləri*. Tarih. Felsefe ve Hüquq Seriyası. 4. Bakü. Elm. № 4. 63-67.
- Burney, C. A. -D. M. Lang (1971). *The Peoples of the Hills. Ancient Ararat and Caucasus*. London.
- Ceylan, A. (2008). *Doğu Anadolu Araştırmaları-Erzurum. Erzincan. Kars. Iğdır 1998-2008*. Erzurum.
- Çiğdem, S. (2000). “Başlangıçtan Eski Tunç Çağı Sonuna Kadar Erzurum ve Yöresi Geçim Kaynakları”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*-26. Erzurum. 197-210.
- Eliyev, V.H. (1977). *Azərbaycanda Tunc Dövrünün Boyalı Qablar Medeniyyəti*. Bakü: Elm.
- Halilov, T.F. (2006). “Demyeler nekropolündeki Nekropolündeki 4 № li Qabir Haqqında”. *AMEA Nahçıvan Bölümesinin Haberləri*. № 4. 103-108.
- Halilov, T.F. (2015). “Gemikaya Çevresinden Bulunmuş Yeni Sanatkarlık Ürünleri”. *Asia Minor Studies*.133-150.
- Halilov, Toğrul (2017). “Nahçıvan Bölgesi Erken Tunç Çağı Seramik Desenlerinin Yayılım Alanı ve Anlamı Hakkında” *İBAD*-2. İstanbul. 23-33.
- Işıklı, M. 2011. *Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü*. İstanbul. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

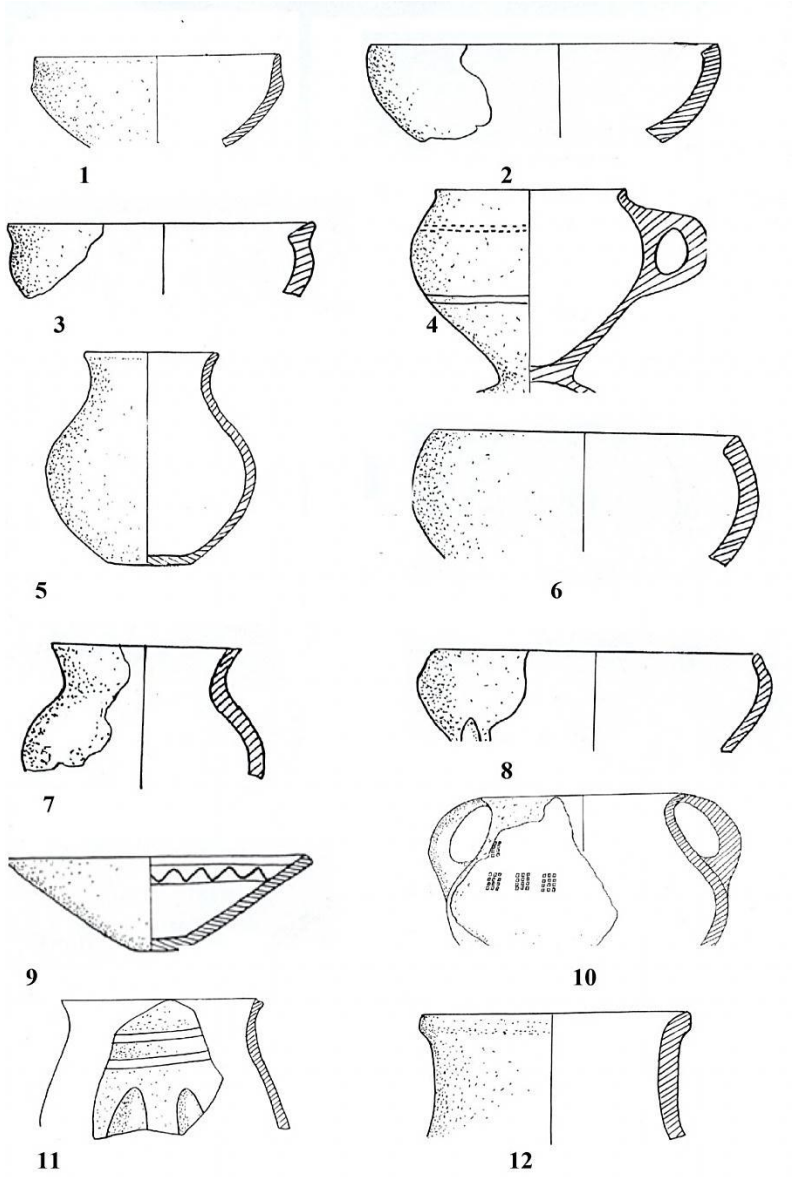
- İsmayilov, Q.S. (1981). *Quruçay Ve ve Göndelençay Vadisinde Qedim Medeniyyet İzleri*. Bakü. Elm. 63
- Koşay, H. Z. (1943). "Karaz Sondajı". *III. Türk Tarih Kongresi*. Ankara. 165-169
- Koşay, H. Z. -K. Turfan. (1959). "Erzurum Karaz Kazısı Raporu". *Belleten 23/91*. Ankara.
- Kuseynova, И.К. (1989). *Керамика Восточного Закавказья эпохи поздней бронзы и раннего железа XIV-IX вв. до н. э.* Баку. ЭЛМ. 128 с.
- Nerimarov, İ.H. (1958). *Genceçay Rayonunun Arkeoloji Abideleri*. Bakü: Az. SSR EA Neşriyatı.
- Novruzlu, A.İ. (1993). Bahşeliyev V.B. *Culfa Rayonunun Arkeoloji Abideleri*. Bakü: Bilim. 103
- Öztürk, N. (2004). "Anadolu'nun Karaz Seramiğine Ait Eski İle Yeni Görüşleri Ve Yerleşim Yerleri". *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 4(32)*. Erzurum. 81-93
- Pehlivan, M. (1990). "Karaz Kültürü ve Hurriler". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 1-1*. Van. 168-176.
- Piotrovskii, B. B. (1964). "The Aeneolithic Culture of Transcaucasia in the Third Millennium B. C." VI. *International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences*. Moscow. 360
- Sevin. V.. Özfirat. A.. Kavaklı. E. (2000). Van-Karagündüz Höyüğü Kazıları (1997 Yılı Çalışmaları). *Belleten 238*. 847-882.
- Topaloğlu, Y. (2008). "Tunç Çağında Kars". 2. *Uluslararası Kafkas Tarihi ve Kültür Sempozyumu*. 355-363.
- Topaloğlu, Y. (2016). "Erzurum ve Çevresi Tunç Çağı Yerleşmeleri". *Turkish Studies-Sosyal Bilimler*. 11(2). s. 1193-1230.
- Ünsal, V. (2006). "Karaz Kültürünün Kuzey Sınırı". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*- 16. Erzurum. 127-142.
- Ünsal, V. (2008). "M.Ö. III. Binde Kuzeydoğu Anadolu". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1(3)*. Spring. 396-410
- Асланов, Г.М. (1959). Вайдов Р.М.. Ионе Г.И. *Древний Мингечаур*. Баку. Издательство АН Азерб. ССР. 191
- Асланов, Г.М. (2003). Ибрагимов В.И.. Кашкай С.М. *Древние некрополи Нароба Гилана*. Баку. Нурлан. 101

Tablo I. Ilıklıkaya Höyüğü ve Nekropolünden 2013-2014 Yılında Bulunan Seramiklerin Çizimleri.

Tablo II. Haçakaya Höyüğü ve Nekropolünden 2007-2008 Yılında Bulunan Seramiklerin Çizimleri

(V.Bahşeliyev, 2006)

Tablo III. Demyeler Höyüğü'nden Bulunmuş Seramiklerin Çizimleri

